

## KANDIDATURA BOKELJSKE MORNARICE KOTOR ZA UPIS NA REPREZENTATIVNU LISTU SVJETSKJE NEMATERIJALNE KULTURNE BAŠTINE UNESCO-A

Dame i gospodo,

Čast mi je zadovoljstvo da imam priliku da učestvujem na ovoj konferenciji, ne samo zato što ću moći da govorim o Bokeljskoj mornarici, već i zato što je ona posvećena nematerijalnoj kulturi. Mislim da se o kulturi nedovoljno govori, a posebno o nematerijalnoj.

U stručnoj literaturi postoje brojne definicije kulture, a u najširem smislu kultura obuhvata ukupnu duhovnu i materijalnu proizvodnju nekog društva. Čovjek je biće kulture, kulturno nasljeđe koje usvaja ga uobličava i uslovljava a on svojim aktivnostima djeluje doprinoseći više ili manje kulturnom razvoju. Kultura obuhvata sve ljudske aktivnosti, od načina ishrane, oblačenja, etičkih i pravnih normi, ponašanja, preko društvenih odnosa, do privrednog i političkog života, a obično se dijeli na materijalnu i duhovnu. Čovjek je materijalno i duhovno biće, pa i njegove individualne i društvene aktivnosti imaju obje dimenzije. U ovom kontekstu želim da naglasim značaj duhovne dakle nematerijalne kulture, koja se često neopravdano stavlja u drugi plan.

Sve što čini materijalnu kulturu, bilo da se radi o umjetničkim djelima bilo o zanatskim i industrijskim proizvodima, je zapravo proizvod ljudskog duha. Duhovna ili umna sfera obuhvata ideje, religiju, filozofiju, simbole, norme, moral, nauku, pravo, politiku literaturu, muziku, tradicije, mitove. Iz nje proizlazi materijalna proizvodnja, jer prvo postoji ideja, koja se zatim elaborira, pravi se projekat i plan realizacije, pa na kraju dobija materijalnu formu. Prema Platonu, javni materijalni svijet je samo kopija savršenih hipostaziranih ideja. Prema Aristotelu, materija je samo amorfna sirovina koja se uobličava kada dobije formu, koja proizlazi iz ideje. Tako je kamen potencijalno kip, ali to postaje tek kada mu kipar da formu. Bez obzira na filozofske ideje i na to što podrazumijevano pod duhom ili umom, da li proizvod organizovane materije ili besmrtnu dušu koju nam je udahnuo Bog, neosporno je da je to sfera koja nas određuje individualno i društveno, koja je suština svake kulture. Nematerijalna kultura je, dakle, bit materijalne.

Historija civilizacije počinje sa osnivanjem gradova, kako kaže i sam termin koji proizlazi iz latinskog *civitas* – grad. Najvažnija kulturna dobra su urbani proizvod, sa svim poštovanjem za ruralne sredine.

Kotor nije najstariji grad na ovom prostoru, stariji su Budva, Risan ili Ulcinj, ali je u kulturnom smislu bez sumnje najvažniji, sa oko 2000 godina urbanog i kulturnog kontinuiteta. Sa okolnim naseljima, Risnom, Perastom, Prčanjom, Dobrotom i drugima, uspio je da, uprkos dramatičnoj istoriji i velikim promjenama kroz vjekove, sačuva veliko kulturno, materijalno i nematerijalno bogatstvo i da ga prenosi sa generacije na generaciju. To ne bi bilo moguće da njegovi građani nijesu stekli i zadržali fundamentalne duhovne, moralne, kulturne i estetske vrijednosti, koje su postale njegova konstanta i koje stimulišu stalno iznova, bez obzira na sve promjene i nove izazove, kreativnost i odgovornost prema kulturnom nasljeđu. Mi imamo ogromnu odgovornost da nastavimo da čuvamo, valorizujemo, promovišemo i obogaćujemo to nasljeđe, koje nas bitno određuje i obavezuje, i da odolimo iskušenjima našeg vremena.

U vrijeme kada je prema tradiciji i prema istorijskim indicijama osnovana Bokeljska mornarica, 809. godine, Kotor je bio utvrđen, bio sjedište biskupije, imao je katedralu, flotu, luku i razvijenu gradsku samoupravu. Bio je jedan od rijetkih balkanskih gradova koji je odolio varvarskim invazijama i imao je odlučni značaj u akulturaciji i kristijanizaciji Slovena.

Od tada do danas, Bokeljska mornarica je mijenjala više puta ime, statute, funkcije i organizaciju, bila ukidana i obnavljana, ali je uspjela da opstane i da danas bude važan faktor kulturnog i

društvenog života. Budući da je pomorstvo bilo od početka najvažnija aktivnost ovog kraja, i organizacija pomoraca, koja je obuhvatala vjekovima sve osobe koje su se njime bavile u Boki, bila je najvažnija institucija te vrste, odnosno bratovština, koje su u Kotoru bile brojne. U toku gotovo četiri vijeka mletačke vladavine, pored drugih funkcija dobila je i vojnu i tako bila istovremeno lučka i pomorska uprava, pomorska privredna komora, humanitarna i vjerska organizacija, ratna mornarica, škola, obavljala poštansku službu na Jadranu i sanitarnu službu. Za svoje zasluge je dobila brojne privilegije, ali je to koštalo ogromnih žrtava njenih članova, od kojih su hiljade izgubile živote u pomorskim nesrećama, borbama sa neprijateljskim brodovima i gusarima. Pomorstvo je bila najrizičnija profesija i zahtijevalo veliku hrabrost, složena znanja i vještine, solidarnost posade, ali i kulturu žrtve za više ciljeve. Na grbu jedne kotorske plemićke porodice stoji geslo FORTIA ET DURA PATI DIDICIMUS ( Navikosmo podnositi teške i bolne događaje). Kada je u pitanju kultura, treba istaći da su pomorci organizovani u Mornarici bili stvaraoci ogromne većine materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara Boke. More nas je povezivalo sa Mediteranom, Evropom i svijetom, i tako smo imali kulturnu i društvenu istoriju analognu sa onom najrazvijenijih država. Pomorci su bili, pored svećenika, u prošlosti najobrazovaniji i najkulturniji, poliglotti i imali svjetsko iskustvo, bili su autori stručnih i književnih djela, slikari, muzičari, mecene i naučnici. Mornarica je, pored ostalog, bila kreator i čuvar drevnih tradicija, običaja, legendi, moralnog kodeksa, kultova Svetog Tripuna i Svetog Nikole, rituala, dokumenata, umjetničkih djela i drugih elemenata nematerijalne i materijalne kulture. Podsjećam da su arhivski dokumenti koji se odnose na istoriju Mornarice, a koji se čuvaju u Kotoru i drugim mjestima Boke, pored onih u inostranstvu, bitna građa za izučavanje ne samo pomorske već i političke, društvene, pravne, vjerske i kulturne istorije. Projekat „Bokeljska mornarica u arhivskim dokumentima“ je u završnoj fazi i proučene su hiljade dokumenta, od kojih će 800 najvažnijih biti sljedeće godine objavljeno u kapitalnom zborniku.

Isto tako, zbirka eksponata koje je čuvala i izložila Mornarica u palati Grgurina je bila osnova današnjeg Pomorskog muzeja Crne Gore.

Bokeljska mornarica je u drugoj polovini XIX vijeka transformisana u memorijalnu organizaciju i, pored čuvanja i valorizovanja tradicija i nastupa u statutom predviđenim manifestacijama, organizuje izložbe, naučne skupove, izdaje knjige, saraduje sa školama i fakultetima, bavi se promocijom pomorstva, inspiriše umjetnička i muzička djela i aktivno saraduje sa Pomorskim muzejom, JU Muzeji Kotor, Istorijskim arhivom, KotorArtom, Gradskom muzikom i Kotorskom biskupijom, kao i sa opštinama Boke, sa Vladom i Predsjedštvom države, naročito sa Ministarstvom kulture i crnogorskom diplomatijom. Ima veliku vidljivost u medijima i više puta je uspješno gostovala u inostranstvu.

Sve to je rezultiralo da ona bude prvo nematerijalno kulturno dobro koje je Crna Gora kandidovala za upis na Reprezentativnu listu UNESCO-a. Naglašavam da Mornarica nije objekt već subjekat te kandidature. Inicijativa je pokrenuta od Mornarice prije desetak godina, o čemu svjedoče tekstovi u monografiji „Dvanaest vjekova Bokeljke mornarice“ i Zborniku radova sa međunarodnog naučnog skupa o Mornarici održanog 2009. godine. Prvi korak u tom pravcu bilo je proglašenje Mornarice za nematerijalno kulturno dobro Crne Gore 2013. godine. Sljedeće godine je tadašnja Generalna sekretarka UNESCO-a, Irina Bokova, posjetila Dom Mornarice, postala njenim počasnim članom i ohrabrila tu kandidaturu. Kada je u junu 2016. izabrano novo rukovodstvo Mornarice, četvorogodišnjim planom je kao glavni cilj postavljena kandidatura za UNESCO. Početkom 2017. delegacija Mornarice je primljena od strane tadašnjeg predsjednika Crne Gore Filipa Vujanovića i ministra kulture Janka Ljumovića i tada je dogovoreno da se počne sa procesom kandidovanja. U martu iste godine eksperti UNESCO-a iz Bugarske i Srbije su obučili jedan tim iz Ministarstva kulture i Mornarice kako treba pripremiti Nominacioni dosije. Ekspertski tim Ministarstva kulture na čelu sa Milicom Nikolić, sekretarkom nacionalne komisije za UNESCO, koji su činili Milica Martić, Tanja

Vujović, Jelena Žarić, Jelena Vidović i Maja Dragičević, nije radio samostalno, već zajedno sa timom Mornarice u sastavu: admiral Antun Sbutega, viceadmiral Ilija Radović, predsjednik Upravnog odbora Aleksandar Dender i major Saša Milošević. Taj posao je bio veoma složen jer Nominacioni dosije ima kompliciranu formu – treba dati brojne odgovore i objašnjenja u ograničenom prostoru i vrlo sažeto, pri čemu rubrike predviđaju od 50 od 200 riječi. Pored toga, prilažu se fotografije i video zapis, a posebna ekipa je cijelu godinu snimala aktivnosti Mornarice, da bi zatim montirala film od oko 12 minuta. Ovaj posao je bio vrlo zahtjevan i složen, posebno jer niko od tima nije radio slične kandidature. Prva verzija Dosijea je napravljena poslije 7 mjeseci intenzivnog rada i prezentirana članovima Mornarice i drugim zainteresovanima. Na tom dinamičnom sastanku u Domu Mornarice izmijenjena su mišljenja i ideje i neka od njih su ugrađena u Dosije. Osim toga, preko medija je upućen poziv građanima i institucijama u Boki da podrže kandidaturu svojim pismima, koja su takođe sastavni dio Dosijea. Odziv j bio impresivan, dobili smo stotine pisama od osoba raznih uzrasta i profesija, te od svih relevantnih institucija. Ističem da je cijeli proces kandidature bio transparentan i oglašavan na sajtu Mornarice i u medijima. Međutim, u decembru, kada je proces bio u završnoj fazi, počela je politička i medijska kampanja u Hrvatskoj, kojom se pokušavalo osporiti pravo Crnoj Gori da samostalno kandiduje Mornaricu, insistirajući da je ona prije svega kulturno dobro Hrvata; o tome se raspravljalo u Saboru Hrvatske i čak u Evropskom parlamentu, a umiješalo se i Ministarstvo kulture Hrvatske i hrvatska diplomatija. Kada je ta polemika počela u Crnoj Gori, premijer Duško Marković je dao jasan i odlučan odgovor poslaniku HGI u Skupštini, a Mornarica se oglasila tekstom u medijima „Čija je Bokeljska mornarica“, koji je opet izazvao polemike u Hrvatskoj i hrvatskim medijima u CG. Ministrica kulture Hrvatske je došla u Kotor za vrijeme proslave svetog Tripuna 2018. godine i imala na tu temu sastanak sa ministrom kulture Crne Gore Aleksandrom Bogdanovićem. Tom prilikom, poslije konsultacija sa rukovodstvom Mornarice, hrvatskoj delegaciji je odgovoreno da nema osnova za odustajanje od kandidature, kako bi se u budućnosti predala zajednička kandidatura Crne Gore i Hrvatske. Najzad, Dosije je predan UNESCO-u početkom aprila 2018. godine, a uskoro smo dobili informaciju da je prihvaćen i da je Mornarica ispunila uslove da postane zvanični kandidat za upis na Listu.

U to vrijeme polemike oko kandidature su se smirile. Međutim, uskoro smo od UNESCO-a dobili informaciju da je upućeno pet pisama, četiri iz Hrvatske i jedno od strane predsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća Crne Gore, kojima se osporava naša kandidatura. Pošto smo detaljno proučili ta pisma, u kojima nije bilo validnih argumenata, a niko od njihovih autora ne poznaje dobro istoriju i vrijednosti Mornarice, napisali smo opširan odgovor na 23 strane, u kome ne samo osporavamo tvrdnje u tim pismima već detaljno izlažemo relevantne aspekte istorije, aktivnosti i vrijednosti Mornarice od početka do danas. Dok se pisma Hrvata ne pozivaju na dokumente i relevantne istorijske izvore, već izražavaju proizvoljna i neutemeljena mišljenja, naše pismo citira u 109 fusnota najvažnije dokumente, statute i istorijske izvore.

No, zatim je UNESCO dobio drugo pismo predsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća, koje je bilo takve sadržine da nije zasluživalo komentare i polemike, što smo u odgovoru UNESCO-u i napisali, kao i da nećemo dalje reagovati na eventualna buduća pisma te vrste. Ona su stigla, ponovo od Predsjednika Hrvatskog nacionalnog vijeća i jedno od osobe iz Kotora, na koja nijesmo odgovorili. Dakle, tih ukupno osam pisama sa skoro 100 strana teksta su apsolutno bez presedana u istoriji kandidatura za UNESCO.

Ističem da je u ovoj kandidaturi Mornarica imala punu podršku predsjednika Crne Gore, Vlade, a posebno Ministarstva kulture i crnogorske diplomatije.

Početkom novembra ove godine je Evaluaciono tijelo, sastavljeno od eksperata koji nijesu članovi UNESCO-ovog Komiteta za nematerijalnu baštinu, ocijenilo validnom našu kandidaturu, ali je stavilo nekoliko primjedbi, odnosno tražilo dodatna objašnjenja koja delegacija Crne Gore treba

da pruži Komitetu UNESCO-a koji se sastaje u Bogoti od 9. do 14. decembra ove godine, dakle za nekoliko dana.

Ovo je neuobičajeno jer su ta objašnjenja mogla da se traže ranije, ali to nije urađeno. Nije sporno da postoji jaki lobi koji pokušava da onemogući uspjeh naše kandidature.

Delegacija Crne Gore, koju čine ministar kulture Aleksandar Bogdanović, direktor Direktorata za kulturnu baštinu Aleksandar Dajković, sekretarka crnogorske komisije za UNESCO Milica Nikolić, generalni direktor Direktorata za multilateralne poslove Ministarstva vanjskih poslova Veljko Milonić, direktor Uprave za zaštitu kulturnih dobara Božidar Božović, admiral Bokeljske mornarice Antun Sbutega i direktor Pomorskog muzeja Crne Gore Andro Radulović, putuje za Bogotu 7. decembra. Tamo je čeka izuzetno odgovoran zadatak da pruži sva potrebna objašnjenja Komitetu i postigne da rezultat njenog puta bude da Bokeljska mornarica bude sada uvrštena na Reprezentativnu listu UNESCO-a, a ne odložena za sljedeću godinu.

Mi smo uvjereni u snagu naših argumenta, u izuzetne vrijednosti Mornarice koje su univerzalne, a ja kao vjernik vjerujem da ćemo uspjeti i zahvaljujući našim brojnim nebeskim zaštitnicima Svetom Tripunu, Svetom Nikoli, Svetom Leopoldu, blaženima Ozani i Graciji, dakle Božjoj pomoći. U svemu tome je dragocjena i moralna, duhovna i emotivna podrška svih ljudi dobre volje, dakle svih vas, koja će nas svakako pratiti.